

## TILLARNI O'QITISHDAGI ENG SAMARALI METODLAR

Iqtisodiyot va pedagogika universitet

Filologiya va tillarni o'qitish

(o'zbek tili) yo'nalishi talabasi

Djumanazarova Asilabonu Akmalovna

**Annotatsiya:** Ushbu ilmiy maqolada tillarni o'qitish jarayonida

qo'llaniladigan eng samarali metodlar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Tadqiqotda an'anaviy va zamonaviy til o'qitish metodlarining mohiyati, ularning afzallik va kamchiliklari yoritilib, kommunikativ, kognitiv, interaktiv hamda raqamli texnologiyalar asosidagi yondashuvlarning ta'lim jarayonidagi o'rni asoslab beriladi. Maqola til o'qitish samaradorligini oshirish, o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish va o'qituvchi faoliyatini metodik jihatdan takomillashtirishga qaratilgan.

**Kalit so'zlar:** til o'qitish metodikasi, kommunikativ metod, kognitiv yondashuv, interaktiv ta'lim, raqamli texnologiyalar.

Hozirgi davrda xorijiy tillarni o'rganish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Globallashuv jarayoni, xalqaro hamkorlikning kengayishi, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi til bilishga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Shu sababli ta'lim tizimida tillarni o'qitish masalasi strategik ahamiyat kasb etib, uni samarali tashkil etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Til o'qitish jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan qo'llanilayotgan metodlarga bog'liq. Metodlar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Har bir davrda til o'qitish metodlari jamiyat ehtiyojlari, ilmiy qarashlar va pedagogik tajribalar asosida takomillashib borgan. Bugungi kunda an'anaviy metodlar bilan bir qatorda kommunikativ, kognitiv, interaktiv va raqamli texnologiyalarga asoslangan metodlar keng qo'llanilmoqda.

Til o'qitish metodikasi - bu tilni o'rganish va o'rgatish jarayonining qonuniyatlarini, usul va vositalarini o'rganuvchi fan sohasi hisoblanadi. Metodika lingvistika, pedagogika, psixologiya va didaktika fanlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik holati va bilish faoliyatini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishni nazarda tutadi.

Metod tushunchasi o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining muayyan maqsadga yo'naltirilgan usullar majmuini anglatadi. Til o'qitish metodlari til materialini tanlash, uni taqdim etish, mustahkamlash va nazorat qilish jarayonlarini qamrab oladi. Metod tanlashda ta'lim maqsadi, o'quvchilar darajasi va o'qitish sharoiti muhim ahamiyatga ega.

**Grammatik-tarjima metodi:** Grammatik-tarjima metodi til o'qitishning eng qadimgi va uzoq vaqt davomida yetakchi bo'lib kelgan usullaridan biridir. Ushbu metod asosan yozma nutqni rivojlantirish, grammatik qoidalarni o'rganish va tarjima qilishga asoslanadi. O'quvchilar matnlarni ona tiliga tarjima qilish orqali yangi so'z va grammatik shakllarni o'zlashtiradilar. Mazkur metodning asosiy afzalligi - til tuzilishini chuqur va tizimli o'rganish imkonini berishidir. Ayniqsa, filologik yo'nalishlarda bu metod ilmiy asos sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq grammatik-tarjima metodining kamchiligi shundaki, u og'zaki nutq va kommunikativ kompetensiyani yetarli darajada rivojlantirmaydi. Zamonaviy ta'limda bu metod ko'proq yordamchi usul sifatida qo'llaniladi.

**To'g'ridan-to'g'ri (bevosita) metod:** To'g'ridan-to'g'ri metod grammatik-tarjima metodiga muqobil sifatida paydo bo'lgan bo'lib, tilni ona tiliga murojaat qilmasdan, bevosita o'rganishni nazarda tutadi. Ushbu metodda asosiy e'tibor og'zaki nutq, talaffuz va eshitib tushunishga qaratiladi. So'zlar va iboralar vizual vositalar, mimika va kontekst orqali o'rgatiladi. Bevosita metod o'quvchilarning tabiiy til muhitiga yaqin sharoitda o'rganishiga imkon yaratadi. Natijada nutqiy faollik oshadi va tilni amaliy qo'llash ko'nikmalari shakllanadi. Shu bilan birga, bu metod grammatikani tizimli tushuntirishda ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

**Audio-lingval metod:** Audio-lingval metod XX asrning o'rtalarida strukturalizm va behaviorizm g'oyalariga asoslanib shakllangan. Ushbu metodda takrorlash, mashq qilish va avtomatlashtirish muhim o'rin tutadi. O'quvchilar dialoglar, audio yozuvlar orqali til birliklarini eshitib, qayta-qayta takrorlash orqali o'zlashtiradilar. Audio-lingval metod talaffuz va nutqiy tezlikni rivojlantirishda samarali bo'lsa-da, ijodiy fikrlash va erkin nutqni rivojlantirishda cheklangan hisoblanadi. Shunga qaramay, boshlang'ich bosqichda ushbu metoddan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

**Kommunikativ metod:** Kommunikativ metod zamonaviy til o'qitishning eng samarali va keng tarqalgan yondashuvlaridan biridir. Ushbu metodning asosiy maqsadi - o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, ya'ni real hayotiy vaziyatlarda tilni erkin qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Kommunikativ metodda rol o'yinlar, muhokamalar, juftlik va guruhda ishlash kabi interaktiv usullar qo'llaniladi. Grammatik qoidalar kontekst asosida, amaliy mashqlar orqali o'zlashtiriladi. Ushbu metod o'quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlash va muloqot madaniyatini rivojlantiradi.

**Kognitiv yondashuv:** Kognitiv yondashuv til o'rganishni ongli bilish jarayoni sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvga ko'ra, o'quvchi til qoidalarini tushunib, ularni mantiqiy tizimda o'zlashtiradi. Kognitiv metodlar tahlil, taqqoslash, umumlashtirish kabi aqliy faoliyatlarni faollashtiradi. Mazkur yondashuv ayniqsa yuqori bosqichlarda samarali bo'lib, murakkab grammatik strukturalarni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Kognitiv metod o'quvchining mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

**Interaktiv metodlar:** Interaktiv metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol hamkorlikka asoslanadi. Ushbu metodlar o'yin texnologiyalari, loyiha asosida o'qitish, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi usullarni o'z ichiga oladi. Interaktiv metodlarning afzalligi shundaki, ular o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Natijada bilimlar mustahkamroq o'zlashtiriladi va motivatsiya oshadi.

**Raqamli texnologiyalar asosidagi metodlar:** So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar til o'qitish jarayoniga keng joriy etilmoqda. Onlayn platformalar,

mobil ilovalar, virtual sinflar va sun'iy intellekt asosidagi dasturlar til o'rganishni yanada qulay va samarali qilmoqda. Raqamli metodlar individual yondashuvni ta'minlab, o'quvchilarning mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, texnologiyadan maqsadga muvofiq va me'yorida foydalanish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, tillarni o'qitishda yagona universal metod mavjud emas. Har bir metodning o'ziga xos afzallik va kamchiliklari mavjud bo'lib, ularni ta'lim maqsadi, o'quvchilarning yosh va bilim darajasi hamda o'qitish sharoitlariga mos holda uyg'unlashtirib qo'llash eng samarali natijani beradi. Zamonaviy ta'lim jarayonida kommunikativ, interaktiv va raqamli texnologiyalar asosidagi metodlar yetakchi o'rinni egallab, o'quvchilarning tilni amaliy jihatdan egallashiga xizmat qiladi. Shuningdek, kognitiv yondashuv o'quvchilarning ongli va mantiqiy o'rganish faoliyatini rivojlantirsa, an'anaviy metodlar tilning nazariy asoslarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois til o'qituvchisi metod tanlashda ijodkorlik, moslashuvchanlik va ilmiy yondashuvni namoyon etishi zarur.

### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Jamolxonov H. A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - Toshkent: Talqin, 2013.
2. Mahmudov N., Nurmonov A. Til nazariyasi asoslari. - Toshkent: Fan, 2015.
3. Yo'ldoshev M. Tilshunoslikka kirish. - Toshkent: O'qituvchi, 2018.
4. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. - Toshkent: Akademnashr, 2016.
5. To'xtasinov R. Xorijiy tillarni o'qitish metodikasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Abduazizov A. A. Til va tafakkur munosabati. - Toshkent: Universitet, 2014.